

بررسی میزان آلودگی لاکپشت منقار عقابی (*Eretmochelys imbricata*) به فلزات سنگین (سرب و کادمیوم) در جزیره کیش

- **عاطفه چمنی***: گروه محیط زیست، واحد خوراسگان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران
- **محدثه کاظمی**: گروه محیط زیست، واحد خوراسگان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران
- **حامد محمدی**: اداره محیط زیست، سازمان منطقه آزاد کیش، ایران

تاریخ دریافت: مرداد ۱۳۹۶ تاریخ پذیرش: آبان ۱۳۹۶

چکیده

هدف از این تحقیق بررسی میزان آلودگی لاکپشت منقار عقابی به فلزات سنگین سرب و کادمیوم در جزیره کیش است. بدین منظور در خرداد ۱۳۹۵، ۲۰ نمونه نابالغ، ۲۰ پوسته تخم و ۴ جنین از لانه‌های ناموفق گونه در سایت حفاظت شده جزیره کیش، به همراه ۱۷ نمونه رسوب، نمونه برداری و پس از عصاره‌گیری به روش هضم مرطوب، غلظت سرب و کادمیوم آن توسط دستگاه جذب اتمی اندازه‌گیری گردید. میانگین غلظت سرب در نمونه نابالغ، جنین و پوسته تخم به ترتیب $0/67 \pm 0/44$ ، $1/34 \pm 1/11$ و $3/33 \pm 2/12$ و میانگین غلظت کادمیوم به ترتیب $0/14 \pm 0/44$ ، $0/52 \pm 0/84$ و $0/87 \pm 0/89$ میلی‌گرم بر کیلوگرم به دست آمد. براساس آنالیز واریانس یک‌طرفه و آزمون LSD، میانگین غلظت سرب در جنین و پوسته تخم تفاوت معنی‌دار ندارد ولی از نمونه‌های نابالغ بیشتر است. براساس آزمون کروسکال والیس، میانگین غلظت کادمیوم بین سه گروه مورد بررسی دارای تفاوت معنی‌دار نمی‌باشد. براساس آزمون تحلیل دوجمله‌ای، میانگین غلظت کادمیوم در پوسته تخم از سطح ۱-۲ میلی‌گرم بر کیلوگرم که می‌تواند باعث ایجاد مشکلات منفی بیولوژیکی و تولیدمثلی گردد پایین‌تر می‌باشد. از طرفی براساس آزمون تی، میانگین غلظت سرب در پوسته تخم از سطح $4/7$ میلی‌گرم بر کیلوگرم که می‌تواند باعث بروز صدمات جبران ناپذیر گردد، بالاتر گزارش گردید. میانگین غلظت سرب و کادمیوم در رسوبات منطقه به ترتیب $7/95 \pm 65/69$ و $0/75 \pm 2/82$ میلی‌گرم بر کیلوگرم به دست آمد که براساس آزمون تحلیل دوجمله‌ای، بالاتر از میزان استاندارد رسوب است.

کلمات کلیدی: *Eretmochelys imbricata*، لاکپشت منقار عقابی، سرب، کادمیوم، جزیره کیش

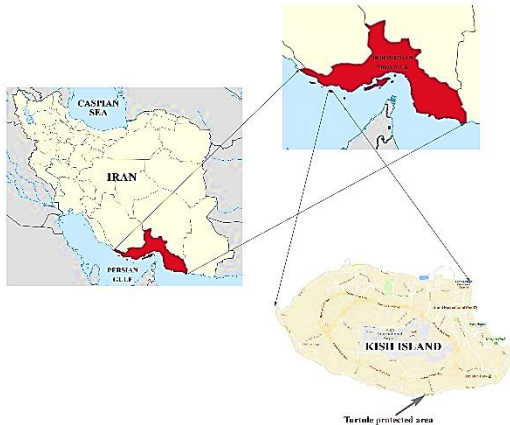
مقدمه

در دهه‌های اخیر، توسعه شهرنشینی و گسترش صنایع مختلف در حاشیه سواحل، مقادیر زیادی از فلزات سنگین را به بوم سامانه‌های دریایی وارد کرده است (صفاهیه و همکاران، ۱۳۹۰). استخراج و حمل و نقل نفت نیز، اقیانوس‌ها و دریاها را در معرض خطرات جدی قرار داده است (بنایی و رعیت‌پیشه، ۱۳۸۵). در این میان، خلیج فارس که از جمله مهم‌ترین راه‌های ارتباطی جهان در رابطه با بهره‌برداری و انتقال نفت به حساب می‌آید و سواحل و جزایر آن همواره در معرض ورود آلاینده‌های مختلف ناشی از فعالیت‌های انسانی و نقل و انتقالات نفتی قرار گرفته‌اند (مرتضوی و همکاران، ۱۳۸۱؛ میرزا و همکاران، ۱۳۹۰). نفتکش‌های نسل جدید دارای سیستم‌های محبوس‌کننده آب توازن یا سیستم‌های دو جداره هستند که آب توازن خود را بین دو جدار نگهداری می‌کنند. بنابراین میزان تخلیه آب توازن در خلیج فارس از سال ۲۰۰۰ به بعد، کاهش چشمگیری یافته است. اما اکتشاف، استخراج و انتقال مواد نفتی و فعالیت صنایع مستقر در سواحل خلیج فارس، علاوه بر آلودگی مستقیم، به علت دارا بودن مقادیر زیادی فلزات سنگین از جمله سرب و کادمیوم، موجب آلودگی شیمیایی خلیج و به‌مخاطره افتادن حیات آبیان شده است (AI-Yousf و همکاران، ۲۰۰۰؛ حسینی و عبدی بسطامی، ۱۳۹۱). در سواحل شمالی خلیج فارس از جمله جزیره کیش، دو عامل اصلی جریان‌های دریایی و جهت وزش بادهای غالب منطقه، سبب جابجایی آلاینده‌ها می‌شوند (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۱). افزایش بخار در تابستان و عدم تغییر در میزان ورود مواد زائد ناشی از کارخانجات، فاضلاب‌های شهری و صنعتی و پساب‌های ناشی از فعالیت‌های نفتی سبب افزایش میزان آلودگی‌ها از جمله فلزات سنگین می‌گردد و نسبت به فصل زمستان، افزایش قابل ملاحظه‌ای نشان می‌دهد. از طرفی پیش‌بینی می‌شود منطقه حفاظت‌شده لاکپشت منقار عقابی در جنوب شرق جزیره به دلیل نزدیکی به محل قدیمی دفن زباله و احتمال نشت شیرابه، آلوده به فلزات سنگین مختلف باشد. لاکپشت‌ها به دلیل چرخه زندگی پیچیده‌ای که در محیط‌های آبی و خشکی دارند، شاخص زیستی بسیار ایده‌آلی بوده و به‌خوبی استرس و تغییرات محیطی را نشان می‌دهند (رحمانی‌یگانه و رجب‌پور، ۱۳۹۳). لاکپشت‌های دریایی به دلیل تغذیه از سطوح مختلف زنجیره غذایی اکوسیستم‌های دریایی و عمر طولانی می‌توانند اطلاعات مفیدی در مورد آلودگی در سطوح مختلف زنجیره غذایی ارائه دهند (Barbieri, ۲۰۰۹). مطالعات مختلف نشان داده‌اند که لاکپشت‌ها می‌توانند فلزات سنگین را با غلظت زیاد تجمع داده (رحمانی‌یگانه و رجب‌پور، ۱۳۹۳) و نسبت به اندازه‌گیری فاکتورهای فیزیکی، تصویر بهتری از آلودگی‌های موجود در اکوسیستم‌های

آبی ارائه دهند (Anan و همکاران، ۲۰۰۱). مطالعات متعددی میزان تاثیر مستقیم نفت خام روی لاکپشت منقار عقابی را بررسی نموده است که نشان‌دهنده آسیب‌پذیری این گونه در تمامی رده‌های سنی از آلاینده‌های دریا می‌باشد (پاشایی و همکاران، ۱۳۹۳). رحمانی‌یگانه و رجب‌پور (۱۳۹۱)، تجمع زیستی فلزات سنگین از جمله سرب و وانادیوم در اندام‌های مختلف لاکپشت برکه‌ای خزری را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که از بین اندام‌های مورد بررسی، دو بافت کبد و کلیه بیش‌تر از سایر بافت‌ها محل تجمع فلزات سنگین هستند. احسان‌پورو همکاران (۱۳۹۲) نیز برخی از پارامترهای یونی و هورمونی سرم خون لاکپشت منقار عقابی را خارج از فصل تخم‌گذاری در جزیره قشم بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که ارتباط معنی‌داری بین اغلب فاکتورهای یونی و هورمونی با پارامترهای زیست‌سنجی (وزن، طول و عرض کاراپاس) وجود دارد. سعیدپور و همکاران (۱۳۹۲)، صفات زیستی لاکپشت‌های دریایی در جزیره هرمز و هنگام را بررسی و به این نتیجه رسیدند که لاکپشت‌های منقار عقابی که در خلیج فارس تخم‌گذاری می‌کنند، از متوسط وزن و طول کم‌تری نسبت به متوسط جهانی برخوردارند و هم‌چنین تعداد تخم کم‌تری نیز می‌گذارند ولی لاکپشت‌های شرق خلیج فارس از غرب خلیج فارس بزرگ‌ترند و تخم‌های بیش‌تری نیز می‌گذارند. زارع و رحیمی (۱۳۸۸)، عوامل تهدیدکننده حیات لاکپشت‌های دریایی در برخی جزایر شمالی خلیج فارس را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که تغییر شکل و تخریب زیستگاه‌ها، توسعه تجاری سواحل و مسکونی کردن آن‌ها، گرفتار شدن در تورهای ماهیگیری، شکار شدن توسط انسان‌ها و شکار شدن تخم‌ها و نوزادان از مهم‌ترین عوامل تهدید جمعیت لاکپشت‌های دریایی در این مناطق می‌باشند. این عوامل می‌توانند میزان موفقیت تخم‌ها را تا حدود زیادی کاهش دهند. Gustavo و همکاران (۲۰۱۵)، غلظت عناصر سنگین در کبد، کلیه و استخوان لاکپشت منقار عقابی و لاکپشت سبز را در سواحل برزیل اندازه‌گیری کردند. نتایج نشان داد غلظت کادمیوم، مس، نیکل و روی در کبد و کلیه لاکپشت‌های نابالغ بیش‌تر از بالغ است. Bishop و همکاران (۱۹۹۸)، آلودگی‌های زیست‌محیطی و اختلالات رشد و نمو در تخم و جوجه لاکپشت خوراکی را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که با افزایش تماس تخم با هیدروکربن‌های آروماتیک پلی‌کلرینه، نرخ رشد به‌صورت غیرطبیعی افزایش قابل توجهی خواهد داشت. لاکپشت منقار عقابی (شکل ۱)، به خانواده Chelonidae تعلق دارد و براساس طبقه‌بندی IUCN (International Union for Conservation of Nature)، جزء گونه‌های به‌شدت در معرض انقراض (Critically Endangered=CR) است. همه‌چیز‌خوار است (سعیدپور و همکاران، ۱۳۹۲؛ فیروز، ۱۳۸۷) ولی ۹۵٪ رژیم غذایی آن‌ها

۲۰ نمونه پوسته تخم و در مجموع ۴۴ نمونه جمع‌آوری شد. نمونه‌های رسوب نیز از عمق ۲۰ سانتی‌متری (Frameschi و همکاران، ۲۰۱۵)، به‌صورت دستی برداشت شده و در مجموع، ۱۷ نمونه رسوب به آزمایشگاه منتقل شدند.

شکل ۲: موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

نمونه‌برداری در لانه‌های ناموفق این گونه و بعد از پایان دوره تفریح انجام گرفت تا آسیبی به جمعیت گونه نرزد. به‌علت مستقر بودن در منطقه مطالعه، نمونه‌ها با فاصله زمانی بسیار کوتاه بعد از مرگ، در دمای ۲۰- درجه سانتی‌گراد به آزمایشگاه منتقل شدند. هر نمونه پس از توزین به مدت ۳۰ ساعت در آن ۷۰ درجه سانتی‌گراد خشک گردید. سپس با هاون عقیقی، نرم و هموژنیزه (همگن) شده و در ادامه مطابق دستورالعمل مرجع (AOAC) به‌روش مرطوب هضم شدند. بدین‌منظور، ۲ گرم ماده خشک از هر نمونه با ۲۰ میلی‌متر محلول اسیدنیتریک مرک ۶۵٪ و ۲ میلی‌لیتر آب اکسیژنه مخلوط گردید. به‌منظور مخلوط شدن بهتر، نمونه‌ها به مدت ۱۲ (ساعت) زیر هود قرار گرفت و سپس ۴۸ ساعت در دمای ۷۰ درجه واقعی در هات پلیت گرما داده شد. محلول شفاف پس از سرد شدن آماده فیلتر کردن است. پس از خنک شدن ظرف، محلول آماده‌سازی شده در بالن ژوژه ۲۵ میلی‌لیتری با آب مقطر دو بار تقطیر و با استفاده از کاغذ صافی واتمن ۴۲ صاف شده و به حجم ۲۵ میلی‌لیتر رسانده شد (AOAC، ۱۹۸۰). عملیات هضم مرطوب نمونه‌های جنین و پوسته تخم نیز همانند روند عصاره‌گیری نمونه‌های نمونه نابالغ، انجام شد با این تفاوت که وزن بعضی از نمونه‌ها کم‌تر از ۰/۵ گرم بوده و در نتیجه به حجم ۱۰ میلی‌متر رسانده شد. یک گرم از رسوب خشک را در ارلن ۱۰۰ میلی‌لیتر ریخته و ۲۵ سی‌سی اسیدنیتریک ۶۵ درصد غلیظ اضافه کرده و در زیر هود با دمای ۱۷۰ درجه سانتی‌گراد به مدت ۲۴ ساعت قرار داده شد. سپس با تغییر رنگ محلول به شیری رنگ، هضم صورت گرفت. محلول از کاغذ صافی عبور داده شده و به حجم ۲۵

را گونه‌های مختلف اسفنج و ۵٪ را طیف متنوعی از بی‌مهرگان کفزی، جلبک‌ها و گیاهان دریایی تشکیل می‌دهد (کریمی‌نیا و همکاران، ۱۳۸۸).

شکل ۱: لاک‌پشت منقار عقابی نابالغ (عکاس: حامد محمدی)

با شروع ماه‌های گرم، لاک‌پشت‌ها عموماً در شب و هنگام مد کامل به ساحل می‌آیند و در صورت مناسب بودن ساحل ماسه‌ای از نظر درجه حرارت (بین ۲۶ تا ۳۲ درجه) و رطوبت، آماده تخم‌گذاری می‌شوند (سعیدپور و همکاران، ۱۳۹۲). تخم‌گذاری هر ۲ تا ۳ سال یک‌بار صورت می‌گیرد (لقمانی، ۱۳۸۹). در انتخاب مکان آشیانه‌گذاری بسیار دقیق است و مکانی مناسب را برای لانه‌گزینی انتخاب می‌کند (Wood و Bjorndal، ۲۰۰۱؛ Beggs و همکاران، ۲۰۰۷؛ Kamel و Mrosovsky، ۲۰۰۵). هر ساله حدود هزار لاک‌پشت ماده در سواحل شمالی و جنوبی خلیج فارس تخم‌گذاری می‌کنند که بیش‌ترین تعداد در قسمت‌های شمالی و در سواحل و جزایر ایران از تنگه هرمز تا سواحل شرقی استان بوشهر و جزایر هرمز، فارو، شیدور، لاوان، هنگام، کیش، قشم، تهمادون، ام‌الکرم و نخیلو تخم‌گذاری و لانه‌گذاری می‌کنند (Askari Hesni و همکاران، ۲۰۱۵). در سواحل جزیره کیش، لاک‌پشت‌های منقار عقابی از فروردین تا خرداد ماه در حال زادآوری هستند (کریمی‌نیا و همکاران، ۱۳۸۸). در حال حاضر جمعیت لاک‌پشت منقار عقابی به‌دلایل عده‌های از جمله صید و شکار و آلودگی سواحل و دریا، با کاهش قابل ملاحظه‌ای روبرو شده است (صفری، ۱۳۹۳؛ کریمی‌نیا و همکاران، ۱۳۸۸). هدف از این تحقیق بررسی میزان آلودگی پوسته تخم، نمونه نابالغ و جنین لاک‌پشت منقار عقابی هم‌چنین رسوبات محل لانه‌سازی آن‌ها در سایت حفاظت‌شده لاک‌پشت منقار عقابی در جزیره کیش به سرب و کادمیوم است.

مواد و روش‌ها

نمونه‌برداری به‌صورت دستی در منطقه حفاظت‌شده لاک‌پشت منقار عقابی در جنوب‌شرق جزیره کیش (شکل ۲)، از خرداد تا تیرماه ۱۳۹۵ انجام گرفت و ۲۰ نمونه نمونه نابالغ مرده، ۴ نمونه جنین و

میانگین غلظت سرب در نمونه نابالغ، جنین و پوسته تخم به ترتیب $0/67 \pm 0/74$ ، $11/14 \pm 1/34$ و $12/22 \pm 3/33$ میلی‌گرم بر کیلوگرم و میانگین غلظت کادمیوم در نمونه نابالغ، جنین و پوسته تخم به ترتیب $0/14 \pm 0/52$ ، $0/84 \pm 0/0$ و $0/87 \pm 0/49$ میلی‌گرم بر کیلوگرم به دست آمد. براساس نتایج آزمون کولموگراف اسمیرنوف، داده‌های غلظت سرب، از توزیع نرمال تبعیت می‌کنند. نتایج آزمون لوین برای همگنی واریانس‌ها هم فرض همگنی را تایید می‌کند ($Pvalue=0/334$). بنابراین از آنالیز واریانس یک‌طرفه برای مقایسه بین غلظت سرب بین پوسته تخم، جنین و نمونه‌های نابالغ استفاده گردید. نتایج آنالیز واریانس یک‌طرفه (ANOVA=Analysis of Variance) و آزمون LSD، (جدول ۲) در سطح ۹۵ درصد، نشان می‌دهد میانگین غلظت سرب در نمونه‌های نابالغ کم‌تر از جنین و پوسته تخم است ولی بین میانگین غلظت سرب در جنین و پوسته تخم تفاوت معنی‌دار وجود ندارد.

جدول ۲: آزمون مقایسه میانگین (LSD) برای مقایسه غلظت

سرب بین جنین، نمونه نابالغ و پوسته تخم		
Pvalue	ایستگاه	
*0/023	جنین	نابالغ
*0/000	پوسته	
*0/023	نابالغ	جنین
0/488	پوسته	

* سطح اطمینان ۹۵ درصد ($P < 0/05$)

با توجه به این‌که داده‌های مربوط به غلظت کادمیوم دارای توزیع نرمال نمی‌باشند، از آزمون کروسکال والیس برای مقایسه بین غلظت کادمیوم بین جنین، نمونه نابالغ و پوسته تخم استفاده گردید و با توجه به این‌که آماره آزمون کروسکال والیس در مورد فلز کادمیوم بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است ($Pvalue=0/257$)، میانگین غلظت کادمیوم بین سه گروه مورد بررسی دارای تفاوت معنی‌دار نمی‌باشد. از آزمون تی تک نمونه‌ای (One sample t test) به منظور مقایسه غلظت سرب پوسته تخم با میزان $4/7$ میلی‌گرم بر کیلوگرم استفاده گردید. این میزان، در اکثر مطالعات به‌عنوان سطحی از غلظت که می‌تواند باعث بروز صدمات جبران‌ناپذیر در پوسته تخم گردد، معرفی شده است (Tsipoura و همکاران، ۲۰۱۱). براساس نتایج (جدول ۳)، میانگین غلظت سرب در نمونه‌های مورد مطالعه از میزان بیان شده بیش‌تر است که نشان‌دهنده آلودگی قابل ملاحظه پوسته تخم این گونه به شدت در معرض خطر انقراض به سرب می‌باشد. برای مقایسه مقدار کادمیوم در پوسته تخم، جنین و نمونه‌های نابالغ مرده، با مقدار آستانه معرفی شده در مطالعات موجود (Eisler, ۱۹۸۸)، از آزمون ناپارامتری تحلیل دوجمله‌ای استفاده گردید. نتایج آزمون تحلیل دو جمله‌ای

سی‌سی رسانده شد (AOAC, ۱۹۸۰). غلظت سرب و کادمیوم موجود کلیه نمونه‌ها با استفاده از دستگاه اسپکترومتری جذب اتمی شعله گرافیتی مدل Furnace AAS Model 670G اندازه‌گیری شد. میزان ریکواری نتایج بین ۹۶٪ تا ۱۰۱٪ به‌دست آمد. بدین ترتیب که سه نمونه آلوده شده (spike شده) در سه سطح آلودگی مختلف در سه روز متوالی مورد هضم قرار گرفته و درصد ریکواری محاسبه گردید. سپس غلظت نهایی سرب و کادمیوم در هر نمونه از طریق فرمول زیر محاسبه گردید:

$M = CV / W$
 $C =$ غلظت به‌دست آمده از دستگاه، $V =$ حجم نهایی نمونه (۲۵ میلی‌لیتر در این مطالعه)، $W =$ مقدار ماده خشک مصرف شده بر حسب گرم، $M =$ غلظت نهایی نمونه بر حسب میلی‌گرم بر کیلوگرم به‌منظور مقایسه غلظت سرب و کادمیوم نمونه‌ها با استاندارد سازمان بهداشت جهانی، هم‌چنین بررسی نرمالیت داده‌ها و مقایسه میانگین‌ها از نرم‌افزار SPSS ver.24 استفاده گردید. ابتدا براساس آزمون شاپیرو ویلک نرمال بودن داده‌ها بررسی شد. هم‌چنین با توجه به تبعیت داده‌های غلظت سرب از توزیع نرمال، از آزمون t به‌منظور مقایسه میانگین غلظت سرب با حدود آستانه معرفی شده در مطالعات مشابه استفاده شد. از طرفی با توجه به عدم توزیع نرمال داده‌های کادمیوم، آزمون توزیع دوجمله‌ای به‌منظور مقایسه با حدود آستانه مورد استفاده قرار گرفت. از آنالیز واریانس یک‌طرفه برای مقایسه غلظت سرب و از آزمون کروسکال والیس برای مقایسه غلظت کادمیوم بین پوسته تخم، جنین و نمونه‌های نابالغ استفاده گردید.

نتایج

میانگین و انحراف معیار غلظت سرب و کادمیوم در نمونه نابالغ، جنین و پوسته تخم در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱: میانگین و انحراف استاندارد غلظت سرب و کادمیوم در

نمونه نابالغ، جنین و پوسته تخم		
تعداد	میانگین بر حسب میلی‌گرم بر لیتر	و انحراف استاندارد
۲۰	سرب	$0/67 \pm 0/74$
۲۰	کادمیوم	$0/14 \pm 0/52$
۴	سرب	$11/14 \pm 1/34$
۴	کادمیوم	$0/84 \pm 0/0$
۲۰	سرب	$12/22 \pm 3/33$
۲۰	کادمیوم	$0/87 \pm 0/49$

بحث

میانگین غلظت کادمیوم در تخم، جنین و نمونه نابالغ لاک پشت منقار عقابی، با یکدیگر تفاوت معنی داری ندارد. میانگین غلظت کادمیوم در پوسته تخم از سطح (۲-۱ میلی گرم بر کیلوگرم) که می تواند باعث ایجاد مشکلات منفی بیولوژیکی و تولیدمثلی گردد (Eisler, ۱۹۸۸) کم تر است. هم چنین میزان کادمیوم در جنین و نمونه نابالغ از سطح ۲ میلی گرم بر کیلوگرم که براساس مطالعات موجود (Eisler, ۱۹۸۵)، نشان دهنده آلودگی به کادمیوم است، کم تر می باشد. میانگین غلظت سرب در پوسته تخم از سطح (۴/۷ میلی گرم بر کیلوگرم) به طور معنی داری بیش تر است. این میزان در اکثر مطالعات به عنوان سطحی از غلظت که می تواند باعث بروز صدمات جبران ناپذیر در پوسته تخم گردد معرفی شده است (Tsipoura و همکاران، ۲۰۱۱) و میزان استاندارد اعلام شده از جانب هیچ ارگانی نیست. میانگین غلظت سرب در پوسته تخم و جنین لاک پشت منقار عقابی در این مطالعه نسبت به نمونه نابالغ آن بیش تر است. این مسأله نشان دهنده جذب بالاتر سرب در پوسته تخم و جنین می باشد. دلیل احتمالی این تفاوت در این است که سرب موجود در پوسته تخم می تواند از محیط اطراف نیز جذب شده باشد. از سوی دیگر حیوان ماده قادر است مقداری از فلزات سنگین بدن خود را به تخم های خود انتقال داده و از این طریق غلظت این فلزات را در بدن خود کاهش و در جنین افزایش دهد (Burger و همکاران، ۲۰۰۹). این میزان از غلظت می تواند باعث کاهش درصد موفقیت تخم گذاری و بروز صدمات جبران ناپذیر گردد (مقیمی و همکاران، ۱۳۸۹). ضخامت پوسته تخم و غلظت سرب رابطه برعکس دارد. سرب باعث نازکی پوسته تخم و شکستگی آن شده در نتیجه نرخ تولد کاهش می یابد. سرب موجود در محیط پیرامون بر پوسته تخم و میزان آنتی اکسیدان موجود در تخم که برای رشد و نمو جنین تأثیر زیادی دارد، تأثیر منفی می گذارد و باعث رسوب آنتی اکسیدان می شود. آنتی اکسیدان ها مواد مغذی هستند که می توانند از تخریب جلوگیری کنند (Hargitai و همکاران، ۲۰۱۶). دما، غلظت آلاینده در محیط و زمان تماس با آلاینده ها از مهم ترین پارامترهایی است که در فرآیند جذب تأثیر می گذارد (Abdel-khalk و همکاران، ۲۰۱۷). توزیع فلزات بین بافت های مختلف آبریان بستگی به رژیم غذایی، نوع آبرزی، سن، غلظت فلزات در آب و رسوب، نوع فلز، فصل صید، نوع بافت و میزان چربی بافت ها دارد. عوامل زیادی از جمله زیستگاه، رژیم غذایی، جنسیت، طول بدن، سن و نوع بافت در تجمع فلزات سنگین در موجودات زنده مؤثر هستند (Mendil و همکاران، ۲۰۱۰؛ Agah و همکاران، ۲۰۰۹). گونه مورد نظر یک گونه همه چیز خوار است (سعیدپور و همکاران، ۱۳۹۲؛ فیروز، ۱۳۸۷)، پس

(جدول ۴) نشان می دهد میزان غلظت کادمیوم در کلیه نمونه ها به طور معنی داری پایین تر از این میزان است. این مقدار، استاندارد معرفی شده از جانب هیچ ارگانی نیست ولی سطحی از غلظت آلاینده است که مشکلات بیولوژیکی و تولیدمثلی ایجاد می کند. البته در صورت مصرف تخم لاک پشت به وسیله مردم محلی، میانگین غلظت کادمیوم از استاندارد سازمان بهداشت جهانی (World Health Organization یا WHO) برای مصرف انسانی (۰/۲ میلی گرم بر کیلوگرم) بالاتر است.

جدول ۳: مقایسه میانگین غلظت سرب با حدود آستانه معرفی شده در مطالعات مشابه

P value	df	t	
*۰/۰۰۰	۱۹	۹/۹۷۲	نمونه نابالغ
*۰/۰۰۱	۳	۱۴/۳۴۲	جنین
*۰/۰۰۰	۱۹	۸/۱۲۴	پوسته تخم

* سطح اطمینان ۹۵ درصد ($P < 0.05$)

جدول ۴: آزمون تحلیل دو جمله ای برای مقایسه میانگین غلظت کادمیوم با میزان آستانه (۲ میلی گرم بر کیلوگرم)

P value	تعداد	طبقه	
۰/۱۲۵	۴	۲ <=	گروه یک
	۴		جنین کل
*۰۰۰/۰	۲۰	۲ <=	گروه یک
	۲۰		نابالغ کل
*۰۰۰/۰	۲۰	۲ <=	گروه یک
	۲۰		پوسته تخم کل

* سطح اطمینان ۹۵ درصد ($P < 0.05$)

میانگین غلظت سرب و کادمیوم در رسوبات منطقه به ترتیب $۶۵/۶۹ \pm ۷/۹۵$ و $۲/۸۲ \pm ۰/۷۵$ میلی گرم بر کیلوگرم به دست آمد. طبق نتایج آزمون کولموگراف اسمیرنف، سطح معنی داری برای داده های غلظت کادمیوم و سرب رسوب کم تر از ۰/۰۵ است در نتیجه داده های آن ها از توزیع نرمال تبعیت نمی کنند و از آزمون های ناپارامتری برای تجزیه تحلیل این داده ها استفاده گردید. نتایج آزمون تحلیل دو جمله ای ($P < 0.05$) نشان می دهد میزان غلظت سرب و کادمیوم در ۸۹ درصد نمونه ها به طور معنی داری بالاتر از میزان استاندارد کیفیت رسوب کانادا (ISQGs) (برای سرب و کادمیوم رسوب به ترتیب ۳۵ و ۰/۶ میلی گرم بر کیلوگرم) است و نشان دهنده آلودگی قابل ملاحظه رسوبات این منطقه به سرب و کادمیوم است.

سراسری و پنجمین کنفرانس بین‌المللی زیست‌شناسی ایران، دانشگاه شهید باهنر کرمان.

۷. **رحمانی‌یگانه، ف. و رجب‌پور، م.**، ۱۳۹۳. تجمع زیستی فلزات

سنگین سرب و وانادیوم در اندام‌های مختلف لاکپشت برکهای خزری (*Mauremys caspica*). اولین همایش الکترونیکی یافته‌های نوین در محیط زیست و اکوسیستم‌های کشاورزی، پژوهشکده انرژی‌های نو و محیط زیست دانشگاه تهران.

۸. **زارع، ر.ا. و رحیمی، ر.ا.**، ۱۳۸۸. بررسی عوامل تهدیدکننده حیات

لاکپشت‌های دریایی در برخی از جزایر شمالی خلیج فارس. همایش بین‌المللی خلیج فارس، بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر.

۹. **سعیدپور، ب.؛ سواری، ا. و احمدی، م. ر.**، ۱۳۹۲. بررسی برخی

صفات زیستی لاکپشت‌های دریایی در جزیره هرمز و هنگام. مجله پژوهش و سازندگی. شماره ۶۱، صفحات ۸۰ تا ۷۶.

۱۰. **صفاهیه، ع.؛ فرهاد، م.؛ نبوی، م.؛ غانمی، ک.؛ موحدی‌نیا، ع.**

و **داراب‌پور، م.**، ۱۳۹۰. تجمع فلزات سنگین Ni، V، Cu، Pb در رسوب و دوکفه‌ای (*Crassostrea Gigas*) در بندر امام خمینی. نشریه اقیانوس‌شناسی. دوره ۲، صفحات ۴۵-۵۹.

۱۱. **صفری، م.**، ۱۳۹۳. سواحل خلیج فارس مامنی برای لاکپشتان

منقار عقابی. وب سایت کویرهای ایران.

۱۲. **فیروز، ا.**، ۱۳۸۷. حیات وحش ایران. مرکز نشر دانشگاهی. ۹۵۶

صفحه.

۱۳. **کریمی‌نیا، ط.؛ امامی، ف. و چنگیزی، ع.**، ۱۳۸۸. بررسی تنوع

گونه و موقعیت حفاظتی لاکپشت‌های دریایی خلیج فارس. همایش بین‌المللی خلیج فارس، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر.

۱۴. **لقمانی، م.؛ سواری، ا.؛ مبارکی، ا. و صادقی، پ.**، ۱۳۸۹. بررسی

لانه‌گزینی لاکپشت عقابی (*Eretmochelys imbricate*) در سواحل جزیره هرمز. مجله زیست‌شناسی ایران. دوره ۲۰۱۱، شماره ۲، صفحات ۸۹۲-۸۸۴.

۱۵. **مرتضوی، ث.؛ اسماعیلی‌ساری، ع. و ریاحی‌بختیاری، ع.**

۱۳۸۱. سنجش میزان روی، سرب و کادمیوم در صدف خوراکی صخره‌ها در سواحل استان هرمزگان. مجله علوم دریایی ایران. دوره ۲، شماره ۱، صفحات ۶۷-۷۶.

۱۶. **مقیمی، م.؛ نقاش، ح.؛ آله‌خورشید، م.؛ چوی، ر. و قاسمی،**

ص.، ۱۳۸۹. بررسی زیستگاه و خصوصیات زیست‌سنجی لاکپشت گونه نوک عقابی *Eretmochelys imbricate* در تالاب‌های ساحلی خلیج فارس، جزیره نخلی استان بوشهر. مجله اکویولوژی تالاب. دوره ۲، شماره ۳، صفحات ۲۵-۱۴.

۱۷. **میرزا، ر.؛ دادالهی، س.؛ صفاهیه، ع.؛ محمدی، م.؛ سواری، ا. و**

عابدی، ا.، ۱۳۹۰. هیدروکربن‌های آروماتیک چند حلقه‌ای (PAHs) در رسوبات و صدف صخره‌ای (*Saccostrea cucullata*) در منطقه

آلودگی‌ها بیش‌تر از گونه‌هایی که حداقل از یک نوع غذا استفاده می‌کنند به آن منتقل می‌شود. مطالعات نشان داده است حضور قابل ملاحظه فلزات سنگین در تخم نشان‌دهنده این است که مادر حداقل دو هفته در معرض فلز سنگین قرار گرفته است و همچنین بیان‌کننده حضور فلز سنگین در نزدیکی محل جوجه‌آوری و در معرض قرارگیری والدین در طی زمان است (Mendil و همکاران، ۲۰۱۰). بدین ترتیب با توجه به این که لاکپشت‌های ماده در ساحل و در عمق رسوبات منطقه آشیانه‌گذاری و سپس تخم‌گذاری می‌کنند، می‌توان آلودگی محرز و شدید تخم‌ها را به آلودگی رسوبات منطقه نیز نسبت داد.

تشکر و قدرانی

بدین‌وسیله از سازمان منطقه آزاد کیش به‌دلیل مساعدت در اجرای این نمونه‌برداری قدردانی می‌شود. این مقاله، کار پژوهشی از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد در گروه محیط زیست دانشگاه آزاد اصفهان (خوراسگان) است.

منابع

۱. **احسان‌پور، م.؛ احمدی، م. ر.؛ بحری، ا.ه. و افخمی، م.**، ۱۳۹۲. بررسی برخی پارامترهای یونی و هورمونی سرم خون لاکپشت عقابی (*Eretmochelys imbricate*) خارج از فصل تخم‌گذاری در جزیره قشم (خلیج فارس). فصلنامه علمی-پژوهشی آبزیان و شیلات. دوره ۳، شماره ۱۲، صفحات ۱ تا ۸.
۲. **احسانی، ج.؛ رومیانی، ل. و قبطانی، ع.**، ۱۳۹۴. بررسی میزان تجمع زیستی فلزات سنگین (روی، مس، کادمیوم و سرب) در پوست و عضله میگوی سفید بحرکان، شمال غرب خلیج فارس. مجله علوم و فنون دریایی. دوره ۱۴، شماره ۲، صفحات ۹۵ تا ۸۵.
۳. **بنایی، م. و رعیت‌پیشه، م.**، ۱۳۸۵. اکولوژی دریا (اکوسیستم‌های دریایی و اقیانوس). انتشارات نقش مهر. ۲۶۸ صفحه.
۴. **پاشایی، ر.؛ قلی‌زاده، م. و جدیری‌ایران، ک.**، ۱۳۹۳. بررسی موارد نشت نفت در زیست بوم خلیج فارس و تأثیرات آن بر گونه‌های جانوری و طبیعی منطقه. اولین همایش ملی بهداشت محیط، سلامت و محیط زیست پایدار، دانشکده شهید مفتح همدان.
۵. **حبیبی، س.؛ صفاهیه، ع. ر. و پاشازانوسی، ح.**، ۱۳۹۱. تعیین سطح ناپاکی رسوبات ساحلی استان بوشهر نسبت به فلزات سنگین (Ni، Pb، Cu و Cd). مجله علوم و فنون دریایی. دوره ۱۱، شماره ۴، صفحات ۹۵ تا ۸۴.
۶. **حسینی، م. و عبدی‌بسطامی، ا.**، ۱۳۹۱. غلظت فلزات سنگین (Ni، Pb، Cu و Cd) در خرچنگ شناگر آبی (*Portunus pelagicus*) و رسوبات زیستگاه آن در آب‌های ساحل بوشهر. هفدهمین کنفرانس

۲۶. Bishop, C.H.; Pettit, P.; Kennedy, S.; Stegeman, J.; Norstrom, R. and Brooks, R., 1998. Environmental contamination and developmental abnormalities in eggs and hatchlings of the common snapping turtle (*Chelydra serpentina serpentina*) from the Great Lakes StLawrence River basin. Environmental Pollutant. Vol. 101, No. 1, pp: ۱۴۲-۵۶.
۲۷. Burger, J.; Gochfeld, M.; Jeitner, C.; Burke, S.; Volz, C. and Singaroff, D., 2009. Mercury and other metal in egg and feathers of glaucous winged gulls (*larus gloucescens*) in the Aleutians, Environmental Monitoring and Assessment. Vol. 152, pp: 179-194.
۲۸. Eisler, R., 1985. Cadmium hazards to fish, wildlife, and invertebrates: a synoptic review. Contaminant Hazard Reviews Report No. 2. US Fish and Wildlife Service, Patuxent Wildlife Research Center Laurel, MD.
۲۹. Eisler, R., 1988. Arsenic hazards to fish, wildlife, and invertebrates: a synoptic review. U.S. Fish and Wildlife Service Biology Report. Vol. 85, pp: 1-12.
۳۰. Frameschi, I.F.; Andrade, L.S.; Fransozo, V.; Fernandes-Goes, L.C.; Furlan, M. and Fransozo, A., 2016. Ecological distribution of the hermit crab *Dardanus insignis* in shallow waters of the tropical-subtropical transition zone on the Brazilian coast. Marine biodiversity. Vol. 46, No. 2, pp: 389-397.
۳۱. Hargitai, R.; Nagy, G.; Nyri, Z., 2016. Effects of breeding habitat (*woodland versus urban*) and metal pollution on the egg characteristics of great tits. Science of The Total Environment. Vol. 544, pp: 31-38.
۳۲. IUCN. 2015. The IUCN Red List of Threatened Species. <http://www.iucnredlist.org>.
۳۳. Gustavo, T.T.; Barbosa, I.; Pires, T.; Rostan, G.; Goldberg, D.; Pinto, L.; Korn, M. and Franke, C., 2015. Trace elements distribution in hawksbill turtle (*Eretmochelys imbricata*) and green turtle (*Chelonia mydas*) tissues on the northern coast of Bahia, Brazil. Marine Pollution Bulletin. Vol. 94, No. 2015, pp: 284-289.
- بین جزر و مدی سواحل استان بوشهر (خلیج فارس). نشریه اقیانوس شناسی. دوره ۲، شماره ۵، صفحات ۱۹-۱۱.
۱۸. Abdel-khalk, M.; Abdel Rahman, M. and Francis, A., ۲۰۱۷. Exploring the adsorption behavior of cationic and anionic dyes on industrial waste shells of egg. Journal of Environmental Chemical Engineering. Vol. 5, No. 1, pp: 319-327.
۱۹. Agah, H.; Leermakers, M.; Marc Elskens, S. and Fatemi, M., 2009. Accumulation of trace metals in the muscle and liver tissues of five species from the Persian Gulf. Environmental Monitoring and Assessment. Vol. 157, pp: 499-514.
۲۰. Al-Yousf, M.H.; El-shahawi, M.S. and Al-Ghais, S.M., 2000. Trace metals in liver, skin and muscle of *Lethrinus lentjan* fish species in relation to body Length and sex. Science of the Total Environment. Vol. 256, pp: 87-94.
۲۱. Anan, Y.; Takashi, K.; Watanabe, I.; Sakai, H.; Tanabe, H., 2001. Trace element accumulation in Hawksbill turtles (*Eretmochelys imbricata*) and green turtles (*Chelonia mydas*) from Yaeyama Islands, Japan. Environmental Toxicology and Chemistry. Vol. 20, No. 12, pp: 2802-2814.
۲۲. AOAC. 1980. Official methods of analysis, Association of official analytical chemists, INC, Arlington, Virginia, USA.
۲۳. Askari Hesni, M.; Tabib, M. and Hadi Ramaki, A., 2016. Nesting ecology and reproductive biology of the hawksbill turtle, *Eretmochelys imbricata*, at Kish Island, Persian Gulf. Journal of the Marine Biological Association of the United Kingdom. Vol. 96, No. 7, pp: 1373-1378.
۲۴. Barbieri, E.; 2009. Concentration of heavy metals in tissues of green turtles (*Chelonia mydas*) sampled in the Cananea estuary, Brazil. Brazilian Journal of Oceanography. Vol. 57, No. 3, pp: 243-248.
۲۵. Beggs, J.A.; Horrocks, J.A. and Krueger, B.H., 2007. Increase in hawksbill sea turtle (*Eretmochelys imbricata*) nesting in Barbados, West Indies. Endangered Species Research. Vol. 3, pp: 159-168.

۳۴. **Kamel, S.J. and Mrosovsky, N., 2005.** Repeatability of nesting preferences in the hawksbill sea turtle, *Eretmochelys imbricata*, and their fitness consequences. *Animal Behaviour*. Vol. 70, pp: 819-828.
۳۵. **Mendil, D.; Unal, O.F.; Tuzen, M. and Soylak, M., 2010.** Determination of trace metals in different fish species and sediment from the River Yesilirmak in Tokat, Turkey. *Food and Chemical Toxicology*. Vol. 48, pp: 1383-1392.
۳۶. **Tsipoura, N.; Burger, J.; Newhouse, M.; Jeitner, Ch.; Gochfeld, M. and Mizrahi, D., 2011.** Lead, mercury, cadmium, chromium, and arsenic levels in eggs, feathers, and tissues of Canada geese of the New Jersey Meadowlands, *Environmental Research*. Vol. 111, pp: 775-784.
۳۷. **Wood, D.W. and Bjorndal, K.A., 2001.** Relation temperature, moisture, salting and slope to nest site selection in loggerhead sea turtles. *Copeia*. Vol. 16, pp: 119-128.

